

DE FORTABTE SPILLEMÆND

Skuespil af Jørgen Ljungdalh efter William Heinesens roman

AARHUS TEATER STORE SCENE · SÆSON 1992/93

DE FORTABTE SPILLEMÆND

Skuespil af Jørgen Ljungdahl efter William Heinesens roman

De tre brødre:

Moritz.....	KIM VEISGAARD
Sirius.....	KLAUS TANGE
Kornelius	THOMAS LETH RASMUSSEN

Omkring spillemændene:

Eliana	JULIE CARLSEN
Orfeus	JENS ALBINUS
Boman	KARL ERIK CHRISTOPHERSEN
Ole Brandy	HENNING OLESEN
Magister Mortensen.....	JENS PEDERSEN
Leonora	CHRISTINE LA COUR
Atlanta.....	ANDREA VAGN JENSEN
Sarina	RUTH MAISIE
Sorte Mira.....	JETTE SIEVERTSEN
Lighanen	ULF STENBJØRN
Grev Oldendorf	PEDER HOLM JOHANSEN
Ura på Hellen	LONE RODE
Kornelia	CHARLOTTE BØVING
Tarira	ELSEBETH STEENTOFT

Øvrige personer i byen:

Ankersen	OLE WEGENER
Fru Nillegaard	KAREN-LIS AHRENKIEL
Hr. Nillegaard.....	LARS HØY
Smed Janniksen.....	EJNAR HANS JENSEN
Fru Janniksen.....	MERETE HEGNER
Julia Janniksen	TRULLE JANSBERG
Matte-Gok	OLAF JOHANNESSEN
Merrit	CECILIA ZWICK NASH
Peter	CHRISTIAN DAMSGAARD
Rasmussen.....	TOMAS STENDER
Fru apoteker Fæhse.....	ANNE VOIGT CHRISTIANSEN
Fru Krohnfeldt.....	SUSAN OLSEN

Forestillingens varighed ca. 3 timer 45 min. incl. pause.

Langt ude i det kviksølvlysende verdenshav ligger et ensomt lille blyfarvet land. Det lillebitte klippe-land forholder sig til det store hav omtrent som et sandskorn til gulvet i en balsal. Men set under forstørrelsesglas er dette sandskorn alligevel en hel verden med bjerge og dale, sunde og fjorde og huse med smaa mennesker. Ja, et sted ligger der endda en hel lille gammel by med brygger og pak-huse, gader og stræder og stejle gyder, haver og torve og kirkegaarde. Der er ogsaa en gammel højtliggende kirke, fra hvis taarn der er udsigt over byens tage og videre ud over det almægtige hav.

William Heinesen
(Indledningen til romanen
De fortabte Spillemænd, 1950)

Iscenesættelse:
EYUN JOHANNESSEN

Musik:
FUZZY

Scenografi:
STEEN LOCK-HANSEN

Kostumer:
EDWARD FUGLØ

Lyddesign:
KIM ENGELBREDT

Koreografi:
CHRIS BLACKWELL

Lysdesign:
PEDER JACOBSEN

Prolog: Olaf Johannessen

Musikken er indspillet i Aarhus Teaters lydstudie af Christina Åstrand (violin), Signe Madsen (violin), Birgitte Bærentzen (violin), Jens Lund Madsen (cello) og Fuzzy (klarinet og elektrofon).

Statister: Klaus Andersen, Anne-Marie Bøttcher, Ann-Liza Hilmi, Anja Lykke Kristensen, Søren Møller Høfte Frandsen, Margit Linnemann, Jon Noe-Nygaard, Thore Fogh Johansen, Andreas Henriksen, Nicolai Henriksen

Forestillingsleder: Claus Mydtskov

Regissør: Jan Bach

Suffli: Anette Walsøe

Afvikling lyd: Kim Engelbrecht, Kurt Bøje

Afvikling lys: Knud Jacobsen, Knud Bentholt

Scenografassistent: Pernille Svane Hansen

Repetitør: Peter Beck

Belysningsmester: Niels Emil Larsen

Tonemester: Jens Ravn

Scenemester: Kai Johansen

Malersal: Anne-Marie Kjær

Skræddersal: Hanne Gissel, Mehmet Hilmi

Frisør: Britta Nygaard

Rekvisitører: Viggo Bay, Lars Stadsholt

Overregissør: Steen Boutrup

Teknisk chef: Jørn Walsøe

Teaterchef: Palle Jul Jørgensen

Foto fra afsluttende prøver: Rolf Linder

Programredaktion: Jørgen Heiner og Jørn Rasmussen

Tryk: Kannike Tryk A/S, Århus

Teaterforlag: Danske Dramatikeres Forbund

Premiere: 30. december 1992

Aarhus Teater Store Scene

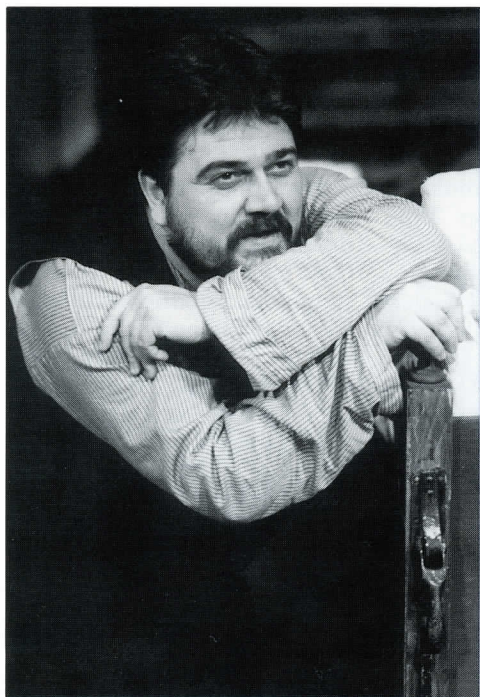
Aarhus Teater takker Nordens Hus i Tórshavn, Færøerne for godt samarbejde i forbindelse med produktionen af »De fortabte Spillemænd«. En stor del af dekorationen og kostumerne genanvendes i Nordens Hus, som markerer sit 10 års jubilæum 8. maj 1993 med 18 planlagte opførelser. Forestillingen iscenesættes også i den færøske version af Eyun Johannessen, og blandt de medvirkende er skuespillerne Olaf Johannessen og Pål Danielsen fra Aarhus Teater.

Ankersen og fru Janniksen – Ole Wegener og Merete Hegner – med bl.a. Tomas Stender

Orfeus, Boman og Ole Brandy – Jens Albinus, Karl Erik Christophersen og Henning Olesen

*Moritz, Kornelius og
Sirius – fra oven
Kim Veisgaard, Thomas
Leth Rasmussen og
Klaus Tange*

Som Børn har vi leget med Himlens Stjerner
og bygget i vore vaagne Drømme
Stjernebroer og Stjerneborge
og sejlet med Maanen paa Stjestrømme!

— — —
Og faar vi end aldrig rigtig at vide,
hvad Stjerne mener – vi laaner en Mening
for Natten i Nat og for Dagen i Morgen
af Stjerne og Sind og Forstand i Forening!

William Heinesen

(Uddrag af *Græsset grønnes* – fra digt-
samlingen *Stjerne vaagner*, 1930)

– *De fortable Spillemand* skrev jeg under krigen. Den fremkom i nogen grad som reaktion på det frygtelige pres den krig udsatte én for. Den var altså udtryk for en vis eskapisme, en trang til at beskæftige sig med ting hinsides denne mere eller mindre idiotiske og absurde krig.... jeg skrev altså om disse spillemand fra den relativt lykkelige tid inden første verdenskrig – og bogens morale er den, at selv om alt til sidst går skævt og ender galt, så bør et menneskeliv ikke kun takseres efter sit slutresultat, men som den totalitet på godt og ondt det i det hele taget er. Oplevede lykketunder har deres betydning, selv om de er forgængelige. Bogen er jo faktisk en beretning om *lykke*, i det små og anonyme, men dog altså menneskelig lykke i kærlighed, i kunstnerisk udfol-

delse, i kammeratskab og i det hele taget. Jeg mener altså lykke på trods af det absurde, der jo altid lurar om næste hjørne og truer med at tilrane sig det sidste ord.

*William Heinesen
(1975)*

Godheds ubændige vælde

William Heinesens univers

Af Ejgil Søholm

William Heinesen fik sit første digt trykt i 1919 og udgav sin sidste samling fortællinger i 1985. Tyve bøger jævnt fordelt over mere end 65 år og spændende fra lyrikken til romanen – et færøsk forfatterskab på dansk med en vedholdenhed og sammenhæng i livsbillede og holdning, som må have med nordatlantisk rum og rytme at gøre. I tyvernes poesisamlinger fra »Arktiske Elegier« til »Stjernerne vaagner« dominerer den rene naturlyrik, men efterhånden nærmer poeten sig menneskenes huse og finder sit fodslag på jorden – dog uden at den kosmiske dimension tabes:

*Vaagne vil vi vandre paa den mørke
holde Jord og under strenge Stjer-
ner!*

Når Williams far i 1916 afleverede sit håbefulde afkom i København, var det for at han skulle uddanne sig på Købmandsskolen; det blev imidlertid ikke regnskabskolonnerne, men poesibøgerne, den unge færing hengav sig til sammen med sin digterven Otto Gelsted. Thøger Larsen, Sophus Claussen og Vilhelm Ekelund åbnede nye verdner for ham. Han blev digter. Hvad det var liså umuligt dengang som nu at leve af. Så i trediverne skrev William Heinesen, der nu var gift og bofast hjemme i Tórshavn, adskillige store færøske bygderomaner – som ind ad en kant blev refuseret af Gelsted i hans egenskab af forlagskonsulent. To udkom dog: Den omfangsrige »Blæsende Gry« (1934) og fire år senere den strammere komponerede kollektivroman »Noatun« om en flok fattige nybyggere, der finder et udkomme under barske vilkår – lisom i Hans Kirks »Fiskerne«, der er en klar og vedgået forudsætning.

I »Blæsende Gry« formulerer den fordrukne sagfører Morberg – til dels tegnet med digteren J. H. O. Djurhuus som model – første gang den tanke, der kan siges at være en af forfatterskabets filosofiske kerner: »Naar du gør dit Livs Regnestykke op – hvad er der saa tilbage af Værdier undtagen en lille Haandfuld Godhed, du har sanket, som af Vanvare, mens du var optaget af vigtigere Ting.«

Efter farens død var William under 2. verdenskrig leder af familiens handelshus i Tórshavn. Det djævelske boom, hvor dristige søfolk satte livet til for rederkapitalisternes profit, skildrede han i den hektiske roman »Den sorte Gryde« (1949) – og med så meget vitriol i blækhuset, at forlaget måtte demontere, at der var tale om en nøgleroman! Omtrent på samme tid skrev Heinesen »De fortabte Spillemand«, som både kronologisk og tematisk er centralt placeret i forfatterskabet. Den søger tilflugt i den roligere tid før den første store krig og er en betaget hyldelse til de rene af hjertet – en musikalsk skælmroman i fire satser fuld af overskud, poesi og humor. Spillemandene og deres fattige venner repræsenterer den umiddelbare menneskelighed – den musikalske munterhed – over for den velbjærgede middelmådighed personificeret i den kristelige afholdsmand og sparekassebestyrer Ankersen og den inkarnerede ondskab i hans uægte yngel Matte-Goks skikkelse.

»Godhed er for hede helvede en realitet!« Så utvetydigt råber Magister Mortensen romanens budskab ud, så det runger i trappengangen. Det er skrivebordskristendommens repræ-

sentant, hans velærværdighed stiftprovsten, der får det uortodokse skriftstet med på vejen. Også mere tyst, som tone og stemning er godheden til stede i William Heinesens filosofiske univers. Det er ofte kvinderne, der tegner dette menneskelige ideal; i bogen om de fortabte musikanter er Moritz' kone Eliana en af de kvinder, der står varmende i verdens midte og stråler som livets mening og mål.

Ligesom Heinesen har forbilliget for sine spillemænd i Bager Hansens kvartet, der musicerede i det gamle Tórshavn, har han hentet stof til mange fine fortællinger i barndommens og erindringens lykkeland. For ham overtrumfer de bedste jordske øjeblikke langt den så lovpriste himmelske salighed. Og selv i en grum historie som den store roman »Det gode Håb« (1964) om vold og undertrykkelse i det fjerne færøske len i 1600-tallet lyser menneskeligheden; præsten Peder Børresen – med træk af både Jesus-skikkelsen og vennen Hans Kirk – er nok et ufuldkomment menneske, men også en kæmpende humanist og en aktiv repræsentant for den kristendom, der har handling og kærlighed i centrum.

I mere end moden alder, i 1962 og 1972 – Heinesens år følger århundredets – overraskede romanforfatteren med digtsamlinger, hvor han kritisk går ind i sin tid, men også fortrøstningsfuldt gennemspiller det evige tema om overgangen fra liv til død med sikker forvisning om, at inde bag alt er »tingenes kåde fortrolige latter / den evigt unge«. Og i 1976 udgav William Heinesen en af de mest originale prosabøger i nyere dansk litteratur: »Tårnet ved verdens

William Heinesen (1900-1991) fotograferet i 1990. (Polfoto: Thomas S. Hannesen)

ende. En poetisk mosaik-roman om den yngste ungdom«. Amaldus Erindreren – eller Skriveren eller Genopleveren eller Overleveren – sidder i »alderdommens og forkrænkelighedens miserable fangetårn«, men foretager poetiske faldskærmsudspring til de svundne, men uforgængelige steder, hvor hans hjerte har hjemme. Bogen har en afrundende karakter og blev af mange grunde

betragtet som et punktum for et rigt forfatterskab. Men endnu en gang – eller rettere to – overraskede den gamle. I firserne gjorde han comeback med to bind herlige historier: »Her skal danses« og »Laterna Magica«. Med hans egne papirklip-omslag blev de to bøger en ny generations indgang til den fantastiske færøske fortidsvirkelighed. Og Heinesens budskab »om lysets magt

over mørket, / om godheds ubændige vælde, / om livsglædens ret på jorden« har bud til alle tider. For som han – i forlængelse af vennen Jørgen Frantz Jacobsens ord om døden som blot baggrund for livets geniale relief – har sagt det i et interview: »Hvordan det ellers kommer til at gå, så er og bliver vi livets fortrøstningsfulde spillemænd.«

Sang og spil

– en barndomserindring

Jeg har aldrig længtes tilbage til min barndom, for jeg føler den faktisk stadig som noget nærværende. Barndomserindringer blegner så vist ikke med alderen, de bliver stærkere. En udtømmelig brønd er barndomstiden, et eventyrbjerg, der altid gavmildt åbner sig for dit »sesam!«

For mig er dette sesam, denne nøgle til barndommens svundne, men dog aldrig tabte land, stærkt knyttet til musik. Til så at sige alle de førsteoplevelser, der gør barndommen til noget så ufattelig rigt og mægtigt, knytter sig en eller anden *melodi*. Vuggeviser og børnesange, fol-

keviser og døgnmelodier, salmer og færøske kvad. Men også fra ganske tidlige år klavermusik, især Chopins nocturner og Mendelssohns Lieder, som min moder i tidernes morgen med forkærlighed dyrkede. Min københavnske bedstemoder ydede sit bidrag til *melodiernes* mangfoldighed med gamle gadeviser og vægterviser, med Weyses og Heises romancer og Heibergs, Hostrups og Bøghs vaudevillesange, men tillige med tyske, skotske, russiske, polske, svenske og norske folkesange, hentet fra forskellige melodibøger, der var i hendes eje. Min moder og hendes

søstre havde sang på læben fra morgen til aften, de sang til deres arbejde og i deres ledige stunder, de kappedes om at synge os børn i søvn om aftenen. I mit barndomshjem havde også andre musikvenner og -udøvere deres gang, først og fremmest vor genbo, den eventyrlige bornholmske spillemand »Bager Hansen«, der også var musiklærer og kunde traktere næsten alle instrumenter, bedst dog violinen. Det er naturligvis ham, jeg har forsøgt mig med et portræt af i »De fortabte Spille-mænd.« Også de andre spille-mænd kom jo og spillede, de musikalske færgemænd, danse-lærer Lindenskov og magister Mortensen.

En af mine første og gyldneste erindringer er knyttet til denne spillemandsmusik i de tidlige år: Det var lørdag aften og jeg sad sammen med min to år yngre broder nøgen i en vaskebalje og lyttede til en trio, klaver, violin og fløjte, hvis toner steg op gennem gulvet fra stuen nedenunder, hvor Moder havde sit store taffelformede klaver. Det var en blæstfuld aften, vinden tudede om husgavlen. Jeg husker brudstykker af denne trio, men har aldrig kunnet få den identificeret, den kan have været af Haydn eller Mozart. Når jeg memorerer dens temaer for mit indre øre fornemmer jeg regnens hidsige slæt mod ruden, smagen af nybagt franskbrød og duften af sæbevand, men tillige noget uudsigeligt: en poetisk henrykkelsestilstand af den slags, der hører den tidligste barndom til og kun den. Man var jo med sine friske barnesanser tingene så nær som aldrig siden. Alt var førsteoplevelse, fundamentale begivenheder.

William Heinesen

(Uddrag af Emil Thomsens

Fra Billedmagerens Værksted, 1980)

»De fortabte Spille-mænd« – Bager Hansens Kvarter, gengivet fra »Danske digtere i det 20. århundrede« (1955).

William Heinesens forfatterskab

Digte

Arktiske Elegier (1921)
Højbjergning ved Havet
(1924)
Sange mod Vaardybet
(1927)
Stjernerne vaagner (1930)
Den dunkle Sol (1936)
Digte i Udvalg (1955)
Hymne og Harmsang
(1961)
Panorama med Regnbue
(1972)
Vinter-drøm (udvalgte
digte 1921-30, 1983)
Samlede Digte (1984)

Romaner

Blæsende Gry (1934 –
omarbejdet 1961)
Noatun (1938)
Den sorte Gryde (1949)
De fortabte Spillemand
(1950)
Moder Syvstjerne (1952)
Det gode Håb (1964)
Tårnet ved Verdens Ende
(1976)

Noveller – og andre prosastykker

Det fortryllede Lys (1957)
Gamaliels Besættelse
(1960)
Kur mod onde Ånder
(1967)
Don Juan fra Tranhuset
(1970)
Fortællinger fra
Thorshavn (1973)
Her skal dances (1980)
Laterna Magica (1985)
God aften Måne, god
aften min ven (1990)

Atlanta og magister Mortensen – Andrea Vagn Jensen og Jens Pedersen

*Sirius, Julia og smed Janniksen – Klaus Tange, Trulle Jansberg og
Ejnar Hans Jensen*

Lyset over Færøerne

Færøerne kan karakteriseres som et bjergland i havet. Den vistnok temmelig gængse opfattelse af landet som en flok spredte småøer, der i god afstand fra hinanden ligger ligesom forankrede i havet som en flåde, holder kun delvis stik. Der findes sådanne øer, men dette er ikke noget fællestræk. Kommer man sejlene i blot nogenlunde sigtbart vejr, ser man en samlet og temmelig uoverskuelig mængde af bjerge, der mange steder, særlig mod nord, hæver sig i pyramideformede tinder. Jo nærmere man kommer, des mere fyldes horisonten af opdukkende land.

Efterhånden træder småøerne skarpere frem med deres sorte og trodsige profiler, men størstedelen af øerne bliver ved med at se ud som en sammenhængende masse og er det egentlig også. ... Allerede den

første landkending vil kunne give den rejsende erfaringer for, at belysningerne er alfa og omega for det færøske landskab. Disse øer, som dukker op af havet, kan ses på tusinde måder alt efter himmelens lune. Sorte og vildt snøftende kan de komme én i møde som en vældig hundeflok under bygevejrets skingre og fanfareagtige lys, for i næste øjeblik at kvæles og opløses i regnens grå og uldent våde favn. I magsvejr ligger bjerge og skyer blandet sammen i en mild, men mægtig drift af lysende tåger og beskyggede kyster, en stor og doven drøm over Atlanterhavets spejl. Men på klare sommerdage er landet tegnet op, linie for linie, næsten uvirkelig fint, skarpt og dog atmosfærisk let...

Dette er det pragtfulde ved den færøske sommer: dens lys. De mange skyer og vanddampe i

luften bryder det i mangfoldige belysninger, som kan veksle fra øjeblik til øjeblik. Bedst er ofte natten: en aftenrøde fra kl. 21 til 24, som efter midnat går direkte over i morgenrøden. Hele nordhimlen står som et stort og stumt bål natten igennem; husene og klippernes nordsider, der ellers ligger i skygge, står skarpt belyste. Mellem kl. 2 og 3 står solen op, og i alle de små timer er det fuldstændig lyst. Men fuldstændig stille. Indtil endelig engang en hæs måge begynder at skrike og vækker andre måger som også skriger, og ternerne og edderfuglene, medens menneskene stadig sover uden at ane, at en fin sommerdag står fuldt færdig og venter på dem, time efter time, til de endelig gider vågne.

Jørgen-Frantz Jacobsen
(Citat fra *Færøerne – Natur og Folk*, 1936/1953)

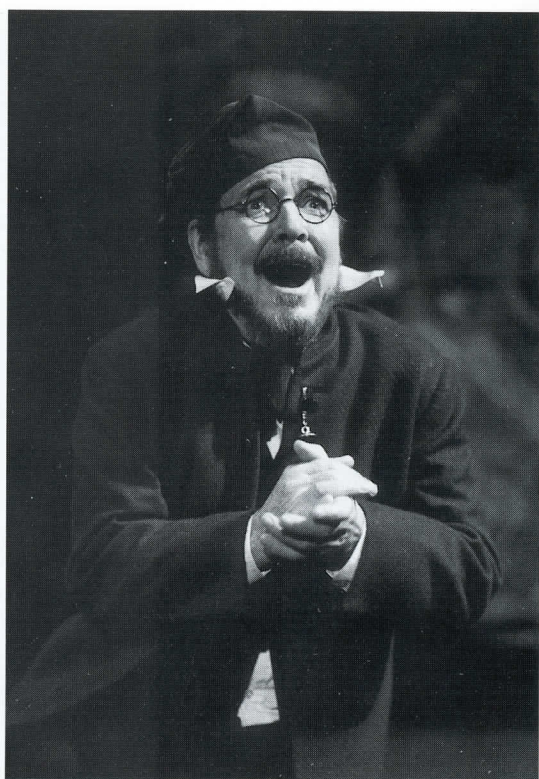
Boman, Moritz, magister Mortensen og Ole Brandy – Karl Erik Christophersen, Kim Veisgaard, Jens Pedersen og Henning Olesen

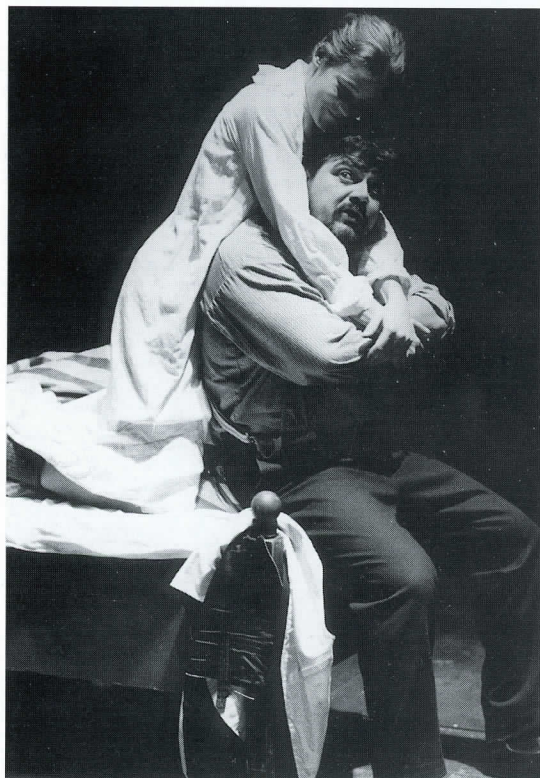
Kornelia – Charlotte Bøving

Grev Oldendorf – Peder Holm Johansen

Ankersen – Ole Wegener

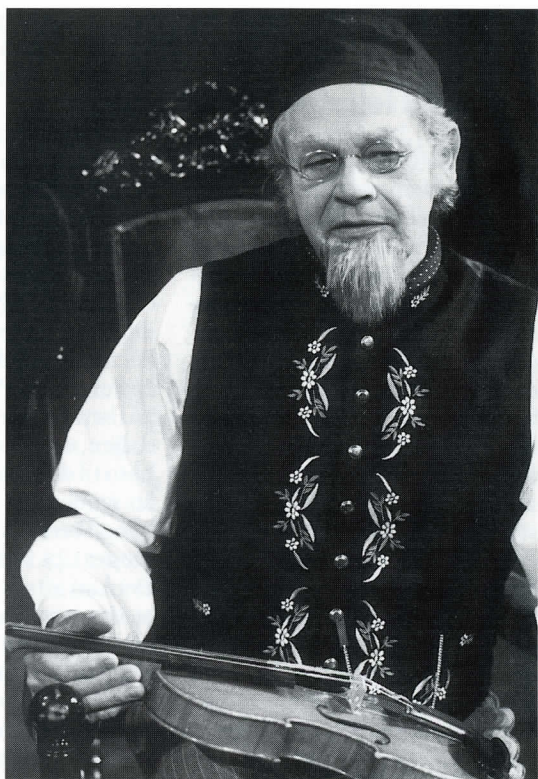
Eliana og Moritz – Julie Carlsen og Kim Veisgaard

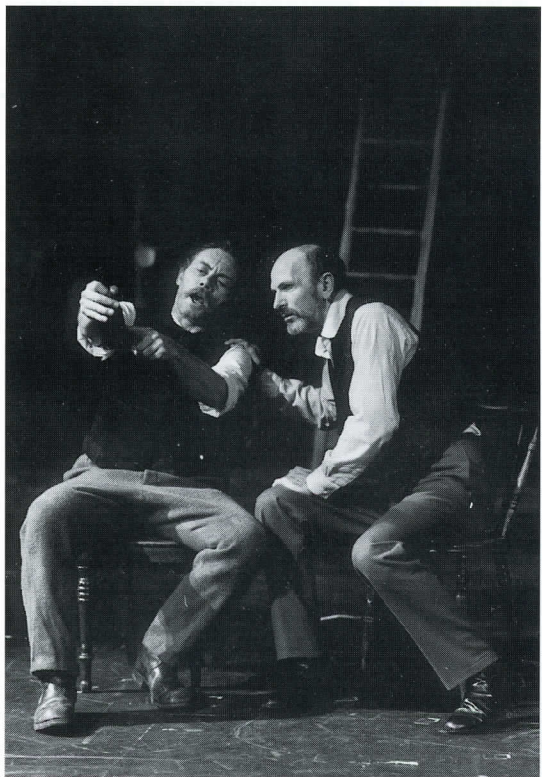
Ura på Hellen og Kornelius – Lone Rode og Thomas Leth Rasmussen

Tarira – Elsebeth Steentoft

Boman – Karl Erik Christophersen

Ole Brandy og magister Mortensen – Henning Olesen og Jens Pedersen

Matte-Gok og Julia – Olaf Johannessen og Trulle Jansberg

Den store dosmer

William Heinesen og billederne

Af Gunnar Høydal

William Heinesens spillemænd var også billedmænd. Eller *dosmere*, som han kalder dem i »Tårnet ved verdens ende«, alle disse drømmere og skønhedsdyrkere, der pludselig, midt i hverdagen, kan blive væk for verden og fortabe sig i følelse.

Som nu Onkel Prosper, som har sit »værksted« i Andreasminde kældere. Her er et bord fuldt af kulørte papirstumper og klisterkrukker, og i kælderen er der også en stor vandkumme med rindende vand, her svømmer hans gule ællinger, der endnu ikke er voksne nok til at komme ud i dammen udenfor. Onkel Prosper holder ænder, og ællingerne er hans øjenstene, dem står han ofte og spiller for på sin lille blomstrede ocarina-fløjte. Og så er der æggene, som ænderne lægger, nogle af dem bliver pustet ud og klistret over

med kulørte og forgyldte papirstrimler og små udklippede figurer og hængt op på væggen, så kan de bruges som fødselsdagsgaver og opmærksomheder.

På nogle af de gamle billeder bærer Onkel Prosper et sølvkors på brystet, det er fortjenstmedaljen, en udmærkelse, der blev ham til del, efter at han under et kongebesøg havde overrakt kong Frederik den Ottende otte meget rigt forsurede andæg.

Det kan altså undertiden gå disse dosmere godt i verden, selv om alverdens ansvarlige autoriteter ryster på hovedet ad dem eller læser dem lektien. Og det var vel dosmeren over dem alle, William Heinesen selv, det bedste eksempel på, han, som skulle føre sin strenge faders forretningsvirksomhed videre, men til sidst endte i sin kælder med

William Heinesen i sin skrivehytte. Tegning af hans søn, Zacharias Heinesen.

musik og manuskripter omkring sig og ikke mindst med sakse og papirstumper, mere og mere fortabt i forundring og grøn lykke, som han siger.

Men faktisk begyndte det med billederne. Da der blev ryddet ud i hans gamle barndomshjem, fandt vi ude under den vestre skunkvæg en indrammet blyantstegning af en færøsk

Om De fortabte Spillemænd

De fortabte Spillemænd er en fantastisk-realistisk bykrønike og tragikomisk skæmteroman om det liv, der beredes klokken og vindharpebyggeren Kornelius Isaksens tre sønner, Moritz, Sirius og Lille-Kornelius. Indholdet er ikke delt i bøger, men i fire satser, og det har sin gode grund, for alt er ligesom gennemvævet med musik.

Otto Gelsted (1954)

En åben hyldest til det jævne, usnobbende og naturligt hjælpsomme og gode menneske er romanen *De fortabte Spillemænd* (1950). I disse beretninger fra århundredets begyndelse om en familie- og vennekreds (...) har Heinesen givet frit løb for

sin fortællerglæde og fabuleringskunst, sin barske humor og vældige fantasi i sproget, og han har endda formået at sætte alt det barokke i patetisk relief af den store nådeløse natur, havet og stormene...

Sven Møller Kristensen (1951)

Koncerter og druk, bryllup og drab, fromhed og ukyskhed og anden åndfuld vildsomhed går gennem bogen. Lyrikeren Heinesens kosmiske følelse var her blevet til en jordisk frydefuld rummelighed, noget som lille Orfeus, efterkommeren, violin-geniet, drager ud i den store verden for at realisere.

Torben Brostrøm (1964)

I denne roman er Heinesen kommet væk fra den rene realisme (...) og ind på poesiens område (...) Bogens tragiske skikkelser er blevet til symboler på menneskeheden, der kæmper imod livsfjendske magter og som bliver overvundet af dem. Men Orfeus lever videre, og med ham består håbet for mennesket. Livet reddes, til trods for at døden tilsyneladende triumferer. I denne forening af realisme og myteskabende poesi og musik har Heinesen nået højdepunktet i sin produktion.

W. Glynn Jones (1974)

vandmølle. Elven strømmede brusende hvid, der var et kul-sort mørke inde under møllen, og i en lille ring forneden stod bogstaverne AWH. Tegningen blev bragt op til ham i hans hus oven for byens plantage, og han tog den med hen til vinduet for bedre at kunne se. – Bedstemoder, mumlede han så, – bedste-moder!

Det viste sig, at dette var hans første værk, det første billede, han havde gjort sig virkelig umage med. Han var ni år gammel og havde taget det med ud til sin mormor og foræret hende det. Hun var holdt inde med at spille klaver, det var søndag, og hun havde set skiftevis på tegningen og drengen.

– Du er et geni, Andreas, du er genial! havde hun udbrudt. Og fra det øjeblik var han fortabt. Siden den dag kom der en strøm af tegninger, malerier og klip fra ham. William Heinesen var en utrættelig og passioneret billedskaber hele sit liv, og man kunne på den store retrospektive udstilling i anledning af hans

90-års dag spørge sig selv, om han i grunden var en maler, der digtede, eller en digter, der malede.

Fjeldet er et af hans hovedmotiver, ofte det stenede fjeld eller det mørke og gådefulde fjeld i en lys nat, hvor himlen fanger et øje af vand mellem stenene. På nogle billeder bliver stenene levende, det er de underjordiske, der er kommet op for at grine sammen og skræmme ensomme vandrere. Eller han går helt ind i fjeldet og er med til troldebarsel eller blandt militarismens mere moderne trolde, som nu har indrettet sig i de mørke huler. Hans landskaber er ofte befolkede af lokkende og vingede væsener, og da han i sine senere år gik ned under vandet i mange af sine klip, blev også havet fuldt af de forunderligste figurer.

Selv omtalte han altid sin ven, overpostbudet og teaterdekortøren Jacob Olsen, som sin store inspirator, og over for ham er det, han i novellesamlingen »Gamaliels Besættelse« ved-

kender sig sin egen definitive fortabelse i talen, hvor han i løftet stemning takker sin ven, fordi denne havde tvunget ham stadig længere ud, indtil han absolut ikke længere kunne bunde.

William Heinesen var ægte beskeden, og han anså sig selv for en amatør i billeder, en lystrejsende. Billedkunsten var for ham som den unge pige på hans pastel »Skønheden og Uhyret«, og han var selv den kluntede trolde, der læner sig længselsfuldt, men resigneret imod hende. Det groteske og det barokke er hans særlige kendetegn, som det også er det i hans digtning, og heller ikke i billederne er det til at tage fejl af, at det her drejer sig om et fantasiens skjold, der skal beskytte godheden og alle verdens dosmere mod magtens og fornuftens realiteter.

Et udvalg af William Heinesens billedarbejder er udstillet i Balkonfoyeren. Værkerne er venligst udlånt af Listasavn Føroya, Tórshavn.

Sarina, fru Krohnfeldt, Lighanen og Moritz – Ruth Maisie, Susan Olsen, Ulf Stenbjørn og Kim Veisgaard

Magister Mortensen, Sirius og hr. Nillegaard – Jens Pedersen, Klaus Tange og Lars Høj

Livets bro

Over bækken var der et sted en bro, der kun bestod af en enkelt planke. Her kunde man gå »ligvægtsgang,« men dette ord opfattede vi som »Livets Gang,« og broen kom så til at hedde *Livets bro*.

Denne Livets Bro spørger endnu den dag i dag i mine drømme, ja, jeg kan også i vågen tilstand sidde og falde i staver ved tanken om den og genopleve den kildrende fornemmelse det gav at gå balancegang med udstrakte arme og »med livet i hænderne« over denne smalle bro, der ikke førte andetsteds hen end over til bækkenes anden bred, og som ingen synlig nytte var til, for man kunde nemt springe tørskoet over det lille stenede vandløb, og ialtfald kunde man vade.

Men denne bro, Livets Bro, var nu engang her. Måske har planken været tilovers og været i vejen, og så er den blevet anbragt her, det kunde jo ikke skade at der kom en slags bro over bækken, som for resten i regnvejr kunde svulme op til en rigtig elv.

Og hvor vi elskede den bro og hang ved den!

Vi hang også i den og over den, lå på maven og kiggede ned i det klare brungyldne vand, hvor små ørreder stod stille og vimrede med finnerne, og hvor myggene i opklarende vejr dansede over de mossede sten.

En vis melodi er for altid knyttet til Livets Bro, et lille musikstykke, der er i mol, men et kort øjeblik har en modulation over i dur og derfra tilbage til mol – li-

gesom når det en bygevejrsgang et øjeblik holder op med at regne og solen viser sig og myggene danser.

Livets Bro! Der spørger en eller anden dunkel og sært højtidelig symbolik omkring dette navn. »Nu går jeg over Livets Bro – se, jeg flyver!« For det tager ikke lang tid, nej, en to tre, så er man ovre mellem stenene på den anden bred og står her. En to tre – så kort er livet.

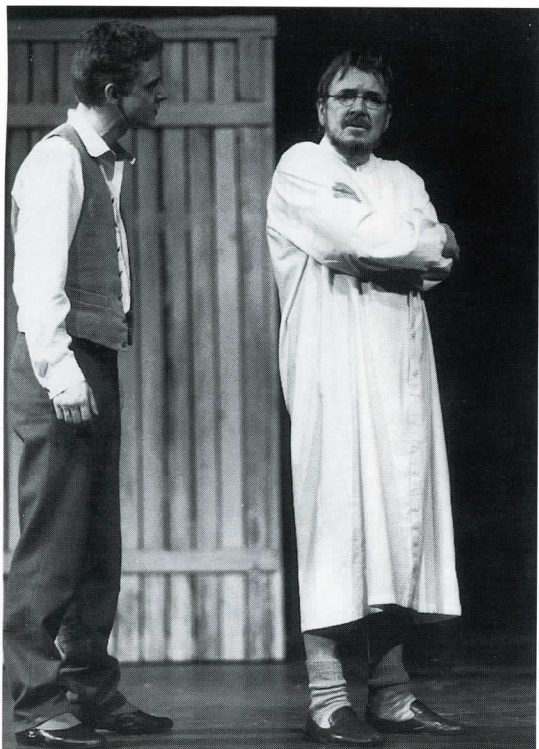
William Heinesen

(Uddrag fra romanen

Tårnet ved verdens ende, 1976)

Godhed er for hede helvede
en realitet!

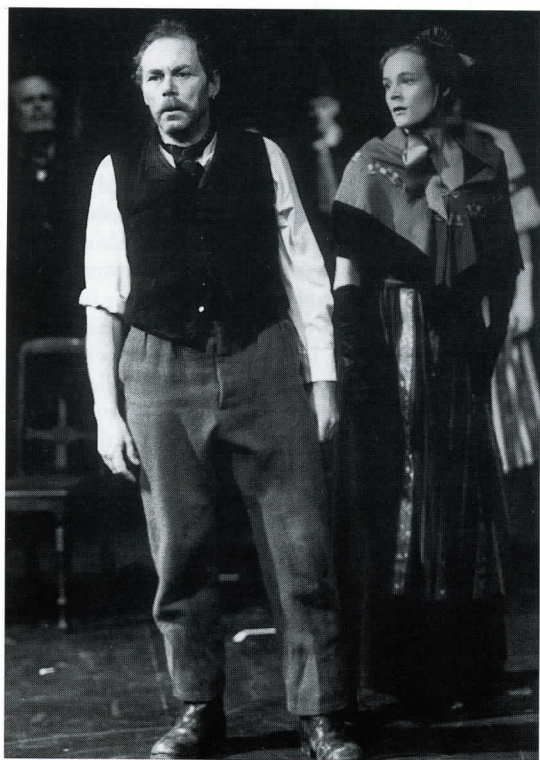
William Heinesen

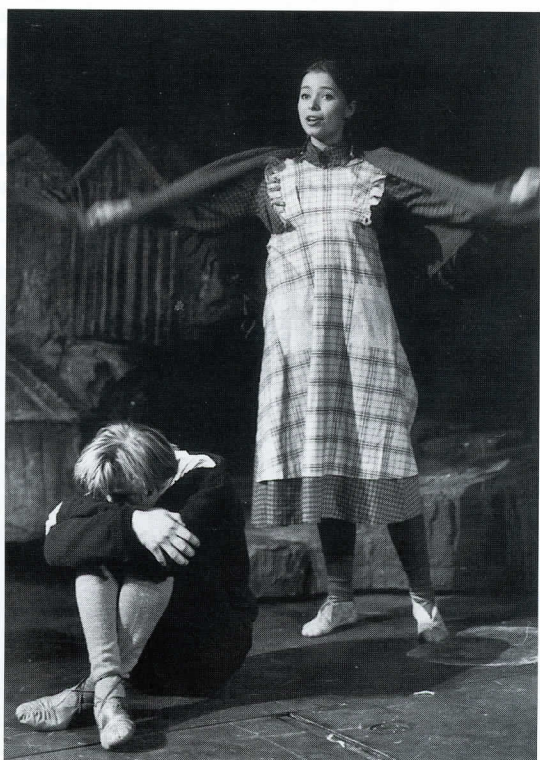
Matte-Gok og Ankersen – Olaf Johannessen og Ole Wegener

Matt-Gok og Kornelius – Olaf Johannessen og Thomas Leth Rasmussen

Ole Brandy og Eliana – Henning Olesen og Julie Carlsen

Orfeus og Merrit – Jens Albinus og Cecilia Zwick Nash

Når grænserne overskrides

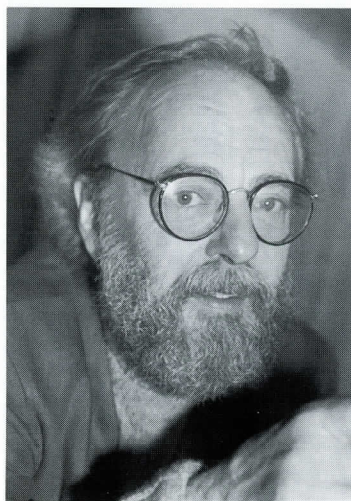
Fra »Et Juleeventyr« til »De fortabte Spillemand« på Aarhus Teater

Af Janicke Branth

Hvis man ser på Aarhus Teaters repertoire de sidste 5 år, så har de store dramatiseringer været med til at tegne teatrets profil. Eyun Johannessen har siden 1986 stået for opsætningen af fire dramatiseringer på Aarhus Teaters Store Scene. Det begyndte med »Et Juleeventyr« af Dickens. Året efter fulgte Jørgen Ljungdals dramatisering af Pontoppidans roman »Lykke-Per«, en forestilling der blev spillet over to aftener. I 1990 arbejdede de igen sammen om »Grevnen af Monte Cristo«.

Og hvad er så grunden til, at teatret bliver ved med at spille disse store og teknisk krævende forestillinger, der – selv for et teater af Aarhus Teaters størrelse – er lidt af en satsning. En kraftanstrengelse for huset som helhed.

Svarene er mange. Et af dem har med teatrets natur at gøre. I en tid, hvor vi i den grad overfodres med de elektroniske mediers produkter, er det væsentligt at vende sig mod det, som er unikt teatralisk.

Instruktøren Eyun Johannessen
(Foto: Ib Hansen)

Og teatret er en kollektiv kunst – kan i hvert fald være det. Det betyder i heldigste fald, at grænserne mellem de forskellige funktioner overskrides.

Med et stort ensemble på 35 skuespillere og en teknisk stab med stor erfaring er det værd at se sig om efter et dramatisk stof, der både kan samle huset om én opgave og give ensemblet mulighed for at fortælle en god historie sammen. Samspillet mellem den enkelte og det kollektive er nøglen til den arbejdsproces, der ligger bag de fire forestillinger. Det er bevidstheden om dette samspil, der er kernen i instruktørens og skuespillernes arbejde med fortællingen.

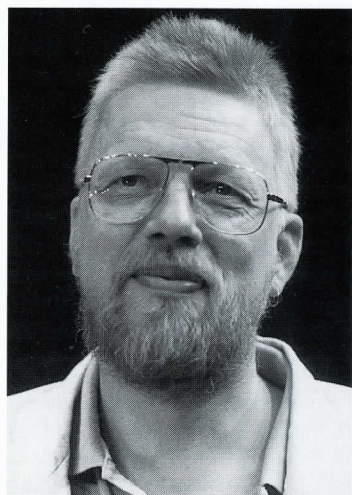
»Fire ud af fem stykker, der bliver skrevet i dag, handler om destruktion, opløsning og nedtur. De ting får vi i forvejen serveret hver eneste dag, i aviser, radio og TV. Derfor er den slags teater ikke nødvendigvis fornyende«, fortæller Eyun Johannessen.

Omdrejningspunktet for dette projekt, der har strakt sig over så mange år, har i virkeligheden været at spejle den kunstneriske proces på teatrets egne præmisser: »De fortabte Spillemand« er historien om at være menneske. Om at de selvbestaltede herskere forgår, men det enkelte individ består. Om at man nok skal erkende realiteterne omkring sig, men søge mod lyset som mælkebøtten, også selv om det ser håbløst ud.«

Hvordan forholder man sig til en roman, der skal dramatiseres?

Et af de afgørende momenter er spørgsmålet om »tiden«. Hvad siger den historie os i dag? Hvad fortæller den historie om den tid, vi lever i? Hvad er selve krogen til tiden?

Og når Jørgen Ljungdahl i forbindelse med denne dramatisering

Dramatikeren Jørgen Ljungdahl

ring stillede spørgsmålet »Er det provokerende at mene, at teatret ikke er et sted, hvor man ønsker at blive berøvet troen og livsmodet, men tværtimod et sted, hvor det er muligt at få skabt kontakt med de vitale kræfter i vores tilværelse – onde som gode?« – så er det i tråd med både Heinesen og Johannessen, som siger: »At hvis man tør tage springet, i medgang og modgang og drukkenskab, ven-skab, loyalitet, forrædderi, kan det være fantastisk at være menneske.«

Og det andet spørgsmål bliver så, hvordan man finder den rigtige måde at genfortælle den historie scenisk. En af de væsentligste sider af Ljungdals arbejde – både med »Lykke-Per« og Heinesen-romanen – har netop været at være så trofast over for det oprindelige værk som muligt. Over for ånden i det. Det har ikke været de litterære fortolkninger af værket, der først har ligget ham på sinde, men oplevelsen. At videregive sin egen fascination af stof, figurer og tema med så mange af historiens aspekter, nuancer og modsætninger som muligt.

»Det er skolelærdom, at Pontoppidan er en såkaldt tvesindet forfatter, og at »Lykke-Per« er billedet på den beslutningslammede danske mand, der viger tilbage, når det endelig gælder«, siger Jørgen Ljungdalh. »Disse forklaringer kender jeg; men de er i bedste fald uanvendelige, i værste fald er de farlige, idet de lægger sig som en skabelon, en kliché over oplevelsen af historien, og derved hindrer os i at nå ind til kernen i den. Det gælder i første omgang om at glemme alt, hvad jeg ved og har læst om forfatteren og holde fast i min egen oplevelse af romanen. Det er ikke i den forstandsmæssige fortolkning, men i den oplevelse, jeg selv har af romanen, jeg må investere mit arbejde, hvis jeg skal kunne være Pontoppidan tro.«

Hvad Ljungdalh her siger om Pontoppidan, kan i lige så høj grad gælde for Heinesen. Men det betyder også, at han i en vis forstand må arbejde værket igennem på sine helt egne præmisser. Han må finde ind til kernen af historien og bryde alt ned til grunden, før han kan bevæge sig fremad.

Og med dramatiseringen af det store episke stof, har Ljungdalh fulgt et spor væk fra den lukkede dramatiske form og har i stedet for arbejdet med en bredere, mere musikalsk form, hvor teksten – ligesom i musikken – forfølger et tema gennem utallige variationer for at nå frem til et mønster.

Hvordan skaber man dekoration til disse sceniske forestillinger?

Det er i virkeligheden den musikalske form, der er blevet styrende for scenografien i alle fire forestillinger.

Sammen med sine to scenografer, Steen Lock-Hansen (aftens scenograf) og Erik Söderberg (»Lykke-Per« og »Monte Cristo«) har Eyun Johannessen udviklet et scenografisk princip, der gør det muligt at gestalte en mangfoldighed af sceniske begivenheder på en sådan må-

de, at et glidende forløb af scener og lokaliteter kan afvikles, uden at forløbet afbrydes. En filmisk teknik – kunne man sige, der her har fået sin egen teatraliske udformning.

Derfor har det scenografiske princip hver gang været: en fast grundscenografi, som lader sig forvandle i det uendelige. I »Lykke-Per« var det drejescenen, i »Grev af Monte Cristo« klippen, og i »Et Juleeventyr« og »Spillemændene« er det de hævdede gangbroer, der omgiver spilleplateauet på scenen. Dekorationen er hver gang gjort med et stort register af mobile scenografiske elementer, lys og lyd, således at det er muligt at bygge op og bryde ned fuldt synligt. Som et umærkeligt flydende landskab, der hele tiden forandrer sig – og hvor også skuespillerne under tiden skifter roller og spillestil.

I øvrigt er det et scenografisk princip, der giver teknikerne på teatret en langt mere aktiv rolle end i de fleste andre sammenhænge. Scenografiens konstante bevægelse kræver, at de skal arbejde med i iscenesættelsen, at de må improvisere og indgå i arrangementer. »En sådan forestilling kan kun afvikles med en stab af mennesker, der kender hinanden godt«, fortæller Steen Lock-Hansen. »Og den er tæt forbundet med den mu-

sik, komponisten Fuzzy har skrevet til hver af de fire forestillinger«.

På den måde bliver den sceniske fremstilling en montage af scenebilleder og spillestil. En montage af de elementer, som hver enkelt bidrager med til netop denne historie.

Er det fire helt forskellige fortællinger?

Indholdsmæssigt er de fire forestillinger meget forskellige, men har dog det tilfælles, at de alle fire er bredt anlagte fortællinger, der med et stort persongalleri skildrer en udviklingshistorie for en eller flere skæbner. Og så kan man alligevel godt i en vis forstand tale om en linie: Hvor de tre første fortællinger (og for den sags skyld også »Gösta Berlings Saga«) handler om stærke individualister, så er »De fortabte Spillemænd« en fortælling om en mangfoldighed af individualister, der efterhånden kommer til at skabe en baggrund for formningen af et menneske, nemlig Orfeus.

»De fortabte Spillemænd« handler ikke om superindividualister, men om samspillet mellem den enkelte og det netværk, der ligger bag ham. Dette samspil, der er forudsætningen for, at den enkelte som en paddehat kan suge næring af sit bagland.

Afholdsforeningen med bl.a. Lars Høj, Karen-Lis Ahrenkiel, Ole Wegener og Tomas Stender

Ura på Hellen, Ankersen og hr. og fru Nillegaard – Lone Rode, Ole Wegener, Lars Høy og Karen-Lis Ahrenkiel

Kornelia, Kornelius og Matte-Gok – Charlotte Bøving, Thomas Leth Rasmussen og Olaf Johannessen

Hr. og fru Nillegaard, Leonora og Rasmussen – Lars Høy, Karen-Lis Ahrenkiel, Christine la Cour og Tomas Stender

Fru Krohnfeldt og fru apoteker Fæhse – Susan Olsen og Anne Voigt Christiansen med en ung statist

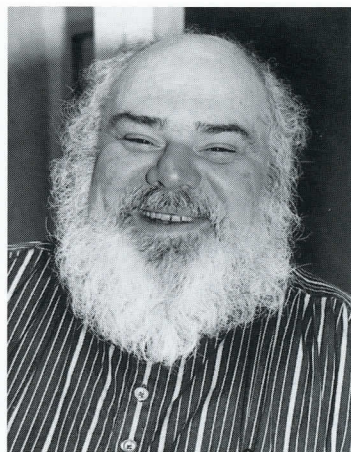
Om at være fortabt!

Af Fuzzy

Når lægprædikanten sparekassesebestyrer Ankersen i vort stykke omtaler glæden ved brændevin og musik som den sikre vej til fortabelse, er jeg ikke helt uenig heri.

Såvel brændevin som musik er i stand til at bringe os uden for os selv, og begge dele har en tilbøjelighed til at danne vaner, som ikke altid er uproblematisk for omgivelserne. Hvad musikken angår, betrødte jeg fortabelsens vej første gang jeg oplevede et rigtigt levende orkester, og denne udræbelige glæde ved at lytte til og udøve musik har fulgt mig siden. Vi er mange, der lytter og spiller, alle aldersklasser, høj og lav, professionelle og amatører, og ligesom spillemændene i stykket er vi fortabte, fordi vi har fundet noget, der er større end os selv, noget som vi aldrig kan blive færdige med.

»De fortabte Spillemænd« er det sidste hjørne i et kvadrat, hvis andre hjørner udgøres af »Et Juleeventyr«, »Lykke-Per«, og »Grevnen af Monte Cristo«. Hver har de krævet sin stil og musikalske verden, og »De fortabte Spillemænd« er da heller ingen undtagelse. I modsætning til de tre første stykker, hvor jeg skrev al musikken, fandt både Eyun Johannessen og jeg det rigtigt, at også den musik, som spillemændene dyrkede og var omgivet af, skulle med i vores forestilling. Så ud over min originalmusik er der både færøske kvad, Bellman-sange, missionspsalmer og citater fra wienerklassikkens mestre Beethoven og Mozart. Et andet vigtigt træk, som »Spillemændene« i øvrigt deler med de tre andre forestillinger, er en meget integreret lydside, hvor alle de lyd-mæssige resurser, som Aarhus Teater er så rig på, udnyttes hele forestillingen igennem.

Komponisten og spillemanden Fuzzy (Foto: Steen Andersen)

Overalt i verden går virksomhedsledere og politikere på kurser for at forstå det »uforudsigelige«, det »kreative« og det »musiske«. For Heinesens spillemænd var musikken en naturlig og nødvendig del af deres hverdag. Den kan klare det – i modsætning til brændevinen. SKÅL ANKERSEN!

Fru Janniksen, Julia og fru Nillegaard – Merete Hegner, Trulle Jansberg og Karen-Lis Ahrenkiel

Drage vil jeg til havet
hvor skoven sortnende
ender:
Her mellem nøgne
klipper,
skuret af frost og
brænding –
her under strenge
stjerner –
her vil jeg truende synge
om lysets magt over
mørket,
om godheds ubændige
vælde,
om livsglædens ret på
jorden.

William Heinesen

(Uddrag af
Diana i høstskoven
– fra digtsamlingen
Hymne og Harmsang, 1961)

Sorte Mira, smed Janniksen og Ole Brandy – Jette Sievertsen, Ejnar Hans Jensen og Henning Olesen

Eliana – Julie Carlsen

Afsked – med Færøerne

Jeg saa dem lette i en stormfuld Aften,
i Himlens røde Hvælv de sejled ind
og steg og steg i Dagens sidste Skin.
Da hørtes hyle over Somrens Brandtomt
den vrede Vind.

Et udstrakt Polynesian var Himlen,
i Havets digre Guld laa sorte Skær,
og Aftens golde Armod boede dér
Og alle sorte Hytters Ruder spejled
det røde Vejr.

Det sene Solskin, som i deres Vinger
stod tændt mod Nattens Uvejrmur i Øst,
var vemodsfarvet af den nære Høst.
Og da de svandt bag fjerne, kolde Bjerge,
blev alt saa tyst

William Heinesen

(Fra digtsamlingen *Arktiske Elegier*, 1921)

Moritz og Matte-Gok – Kim Veisgaard og Olaf Johannessen

*Forsiden:
Violin-spiller – et tilbage-
vendende motiv i William
Heinesens digtning og billed-
kunst. Blyantskitse, 1977*

*Bagsiden:
Sirius og Kornelius –
Klaus Tange og Thomas Leth
Rasmussen*

